

Ars longa, vita brevis. – A művészet örök, az élet rövid.

Hol is kezdjem el ezt az esszét? Ilyenkor eszembe jutnak, azok az egyetemi órák, amelyek során tanáraink mindig, hogy úgy mondjam, a kemencétől indultak. Szóval most én is ezt fogom tenni, de megígérem nem lesz hosszú a bevezető.

Szabó Alexandra vagyok, a Liszt Ferenc Emlékmúzeum és Kutatóközpont munkatársa. Régészként végeztem az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. Most, hogy az olvasó eljutott idáig biztos úgy van vele, hogy „Jaj, de jó! Gyerekként én is régész szerettem volna lenni!” Hát igen. Erre válaszként, csak édesapám szavait idézném: „Valaki felnőtt kislányom, de te nem.” A Liszt Ferenc Emlékmúzeumban 2020 februárja óta dolgozom. Nagy kaland ez számomra, hiszen ez az első munkahelyem. Igyekszem sok múzeumi feladatkörbe beletanulni. Ez a mostani esszéírás szerintem egy remek feladat, mert olyan műtárgyakat és zeneműveket is bemutatunk a közönségünknek, amelyekre a múzeumi látogatás során nem feltétlenül járulhatunk elosztatlan figyelemmel.

Munkámban a múzeumban megtalálható két rendkívül érdekes régészeti leletről szeretnék szót ejteni, és ennek kapcsán kicsit kitekintést adni arra, hogy milyen volt a régészet és a múzeumok helyzete Liszt Ferenc idejében, mind magyar viszonylatban, mind pedig szerencsére Európában. Bizony! A kor polihisztor szelleme magát Liszt Ferencet is áthatotta, és az ő gyűjteményében is megtalálhatóak régészeti korú tárgyak.

1. kép
Varga Vilma 1885 körül

Forrás:

https://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Varga_Vilma.jpg

A Liszt Ferenc Emlékmúzeum őriz látszólag két olyan tárgyat, amelyek bár múzeumba valók, de talán mégsem várna egy ilyen meglepetést a látogató. A cserépedények a leltárban római korúként szerepelnek, valamint úgy, hogy „örök városból” is kerültek elő. Erre a csavarra még később kitérek. A két kis cserépedényt Liszt Ferenc Varga Vilmának, egykori tanítványának adományozta, a múzeumba pedig végül Brandt Rudolf ajándékként kerültek. Varga Vilma, értelmiségi családba született, édesapja állatorvos, édesanyja pedig színésznő volt. 14 évesen kezdett el zongorázni, több tanára is volt, míg végül bekerült a Liszt növendékek sorába. Egy alkalommal családjá meg is szakítja a taníttatását, ekkor Haydn szelleméhez

imádkozik, hogy visszatérhessen a zenéhez. Liszt Ferenchez is édesapja révén jut közelebb, hiszen mint orvos ő kezelte a budai kapucnis pátereket, akiknél Liszt is majdnem minden pénteken megfordult. Arról, hogy a mester, hogyan is tanított, milyenek voltak az általa tartott órák, sok élménybeszámoló áll a rendelkezésünkre, ezek közül az egyik legkiemelkedőbb a Varga Vilma által adott jellemzés. Többek között úgy írta le a mestert, hogy ő nem zongorázni tanította a diákjait, hanem művészetet terjesztett. Próbálta megértetni a növendékekkel a mű és a mű szelleme közötti viszonyt. Ebben is rejlett a nagysága. Liszt és a család között szoros viszony alakult ki, többször is meglátogatta őket Rákospalotán, ahol gyakran fogyasztotta az egyik kedvenc eledelét, a rántott békacombot. Így talán nem is meglepő, hogy Varga Vilma nem is egy tárgyat őrzött a hagyatékában, amelyek egykori mestere ajándékai voltak. Ilyen a két régészeti korú tárgy is, amelyről az esszé további része szólni fog.¹

A két kis edényke tehát stilisztikai alapon meghatározva, nem római korú és nem is Rómából került elő. Hanem sokkal régebbi! Az őskornak azon szakaszában készülhetett, amelyet bronzkornak nevezünk, ennek is a középső/késői időszakában, amely Kr. e. 1600 és 1200 közöttre tehető. Ezen belül is az ún. halomsíros kultúra elemének tekinthető. Ez a kultúrkör nevét jellegzetes temetkezési szokásáról kapta. Ez nem takart mást mint, hogy a halottak sírja fölé, kőből vagy földből halmot emeltek. Az

ekkorai társadalom már soketnikumú volt, hiszen a kereskedelem homogenizáló hatására kialakult ez a fajta egység. Tehát ez a társadalom nem alkotott egységes etnikumot, inkább egy gazdasági-politikai érdekszervezetről beszélhetünk,

amelynek a lényeges vonásaik azonosak, de kultúrkört alkotó népek mások. Az előző korszakra még jellemző rejtett kincsleletek (ún. depóleletek) már nem számottevőek, ebben az időszakban a kincseket és az értékesebb tárgyakat inkább viseleti elemként alkalmazták, és mivel gyakran eltemették a halottal együtt ezeket mindennapi tárgyakat, ezért a régészetben sírmellékletként jelennek meg. Ezek között a leletek között egyre jobban megszorodnak ebben a korszakban

2. kép

Halomsír mező légifelvételen. Bár a légifelvételen megjelenő százhalmobbattai halomsír mező fiatalabb, mint az általam vizsgált tárgyak, még is jól illusztrálja, hogy hogyan is festethetett ez a régmúltban.

Forrás:

http://epa.oszk.hu/03000/03037/00041/pdf/EPA03037_fo ldgomb_2017_05_062-067.pdf

¹ PAPP 1936. 97-104.

a fém tárgyak. Az áldozati típusú leletek is inkább a fémek közül kerülnek ki, ezeket többnyire a folyókba hajították. A halomsíros kultúra település szerkezetében és társadalmi felépítésében változás következik be, körülbelül az időszak közepén (Kr. e. 1500-1450 k.), ekkor az addigi falusias jellegű, földművelő-állattenyésztő életmódról áttérnek, áttérnek a szórtaabb társadalmi rendszerű, állattenyésztő életvitelre. Ennek a váltásnak az okát még ma is keresik a tudósok. ²

3. kép
A Liszt Ferenc Emlékmúzeumban őrzött két bronzkori edényke
Forrás:
<http://catalogue.lisztmuseum.hu/catalogue/sites/default/files/allomany/Er/vizje/Er-0056.jpg>

4. kép
Hasonló edény (bögre) Ásotthalom-
Királyhalom
Forrás: Ősrégészeti Levelek 2015. 71.

Mint ahogyan a fent látható képeken is látszódik, a stilisztikai alapú kormeghatározási módszert leegyszerűsítve úgy alkalmazhatjuk a kerámiákra levetítve, hogy megnézzük az adott korszak kerámiáit és megpróbáljuk megkeresni, az általunk vizsgált darabhoz legközelebb állót. Persze ez a kerámia készítés kezdetétől fogva a késő-középkorig rengeteg kerámiát foglalna magába, így a régészeknek szüksége van, egy bizonyos alaptudásra, hogy ezt a kormeghatározási módszert egyszerűen és gyorsan tudják alkalmazni.

Azt, hogy Liszt Ferenc, hogyan tett szert erre a két „kis bögrére”, sajnos nem áll rendelkezésünkre feljegyzés. Így csak a tények birtokában találgatni tudunk. Lehetséges, hogy a mester a Pulszky-szalomban tett látogatásai során kaphatta a vendéglátóktól ajándékba vagy Pulszky Ferenc máskor adhatta át neki, de sajnos ez tényleg csak spekuláció. Mindenesetre Liszt több a korban ismert régésszel volt barátságban.

A mester a múzeumi világ szempontjából rendkívül érdekesnek mondható időszakban élt. Hiszen a 18-19. században születtek Európa nagy múzeumai. Hogy csak a legnagyobbakat

² ARCHEOMETRIAI MŰHELY 2007/3. 20-30.

említsem, 1753-ban II. György angol király jóváhagyásával nyílik meg a British Museum,

5. kép

A Magyar Nemzeti Múzeum főlépcsőháza az 1890-es években

Rauscher Lajos akvarellje

Forrás:

https://mnm.hu/sites/default/files/styles/gallery_item/public/gallery/011_0.jpg?itok=2Nfx_Grj

1759-ben a Museo Pio Clementino a Vatikánban, amely a későbbi Vatikáni Múzeum elődje, majd 1793-ban a Louvre. Ezekben szinte kivétel nélkül közös volt, hogy a nagyközönség javára ajánlották fel a gyűjteményüket és hogy többnyire a látogatásuk ingyenes volt, akkor is és most is. Ebbe a sorba illeszkedett bele viszonylag hamar a Magyar Nemzeti Múzeum, amely Széchenyi Ferenc felajánlásával, császári és királyi jóváhagyással 1802-ben jön létre. Először a pesti pálos kolostor könyvtártermében, majd az 1837 és 1847 között tartó építkezés után, Pollack Mihály tervei alapján, elkészült a múzeum a mai is ismert múzeumi épület.³

A Magyar Nemzeti Múzeum egyik legkiemelkedőbb alakja Rómer Flóris (1815-1889). Rómer is korának polihisztorja: régész, művészettörténész, egyetemi tanár és a Magyar Tudományos Akadémia Tagja, és végül, de nem utolsó sorban bencés szerzetes. Életét nem lehet csupán számokban és évszámokban kifejezni, de hogy az olvasó mégis kontextusba tudja helyezni, ezért meg kell próbálnom. Elsőként 1830-ban lépett be a bencés rendbe, majd a győri gimnázium tanára lesz, 1845-től pedig Pozsonyban is tanított. Ezek után részt vesz a 1848/49-es harcokban, amelyért 8 év börtön lesz a „jutalma”. 1861-ben Pestre költözik és kiválik a bencés rendből. Itt kezd el tanítani, és lesz a Magyar Tudományos Akadémia tagja, majd a Magyar Nemzeti Múzeum szolgálatába áll 1869-től. Tanítványaival régészeti témájú kirándulásokat is szervez, amelyeket dokumentálnak is, így segítve Magyarország régészeti topográfiájának létrejöttét. A kutatás később a „magyar régészet atyjaként” emlegeti.

³ BODÓ 2016, 12-13.

Rómer munkásságának szakmai csúcsát talán jelenthette az is, hogy 1876-ban Budapestre hozta

6. kép

*Vasárnapi Ujság 41. szám 1876 címlapja XXIII. évfolyam
A címlapon a VIII. Ősrégészeti Kongresszust méltatja a helyi sajtó.*

a VIII. ősrégészeti és embertani kongresszust, amelyet szintén a Magyar Nemzeti Múzeum közreműködésével tartottak meg. A magyar napilapok és a külföldi sajtó is el volt ragadtatva a rendezvénytől, amelyet 1876. szeptember 4 és 9-e között rendeztek meg. Szervezője és rendezője maga Rómer volt, segítője pedig tanítványa és barátja Hampel József, az elnök pedig Pulszky Ferenc volt. Ezen rendezvényen belül nem csupán egy kongresszust kellett létrehozni, hanem kiterjedt adatgyűjtést is kellett szervezni és egy kiállítást is megalkotni két év alatt, amely rendelkezésre állt a szervezésre. Az adatgyűjtést is Rómer fogta össze. Levelezést folytatott, amatőr magyar kutatókkal és külföldi munkatársakkal is, hogy minden lehető leggyorsabban menjen. De

végül a kongresszus teljes siker volt, a magyar ősrégészet és kultúra világhírnévre tett szert, amelyért örökké hálásak lehetünk Rómernek, hiszen, hogy divatos kifejezéssel éljek feltette a magyar muzeális és régészeti életet a térképre.⁴

Rómer legkiválóbb tanítványa és szerintem nyugodtan mondhatom, hogy barátja Hampel József (1849-1913) volt. Már gimnazistaként is Rómer diákja volt. Majd jogi tanulmányokat kezdett el folytatni, és később régészetet is tanult. Így kerül a Magyar Nemzeti Múzeumhoz, ahol szépen a számléltrán feljebb haladva az Érem- és régiségtár igazgatója lesz 1890-ben. Kiterjedt érdeklődésének hála, amelyet a régészeti kultúrák tanulmányozásával töltött, nyomott hagyott a magyar klasszika archeológiában (amely az ókori római és görög régészet

⁴ ARRABONA 51. 2013. 87-110.

tanulmányozásával foglalkozik), és a népvándorláskori régészetben. Gipszmásolat gyűjteménye jelenleg is a Szépművészeti Múzeum gondozásában van, valamint tevékenyen részt vett a népvándorláskori anyagok, népek szerinti szétválogatásában. De publikációiban többek között megtalálhatjuk Aquincum és Pannonia történetét is, de ezeken kívül közel 400 cikk és egyéb más írás is futott a neve alatt. Tudományos munkásságának elvét és az általa írott

7. kép
Hampel József
Forrás:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/db/Hampel_Jozsef.jpg

cikkeket így jellemezte: „Ha az ember valamiről valamit nem tud, előadást tart róla, ha semmit sem tud róla, akkor cikket ír, s ha éppen fogalma sincs arról, akkor könyvet ír róla: így egész biztosan meg fogja tanulni, amit nem tud.”⁵

A fent említett személyek, tehát mind Rómer és Hampel, de még Liszt Ferenc is gyakori vendége volt a Pulszky – szalonnak. Az összejöveteleket szombatoként tartották, és a szalonban általában a magyar értelmiség krémje fordult meg. A házigazdák nem voltak mások, mint Pulszky Ferenc a Nemzet Múzeum igazgatója és lánya Polyxénia. Pulszky Polyxénia később a régész, Hampel József felesége lesz.

Pulszky Ferenc (1814-1897) amellet, hogy kitűnő politikus, régész és műgyűjtő volt, pezsgő társasági életet is vezetett. Jómódú arisztokrata családba született. Tanulmányait Miskolcon, Eperjesen és később a Pesti Egyetem Jogi Karán folytatta. Nagybátyja révén, aki maga is régiség és műgyűjtő volt, többször beutazta Európát. Pulszky később joggyakornok lesz a pozsonyi országgyűlés mellett, ahol megismerkedik Deák Ferencsel és Kölcsey Ferencsel is. 1844-ben veszi feleségül Walter Teréziát. Ezek után szerepet vállal a Kossuth-kormányban, Londonba utazik, hogy támogatást kérjen a magyar ügynek. Miután a szabadságharc elbukott, saját maga is emigrációba kényszerült. Ahhoz, hogy a pesti szalon élete sikeres legyen, kellett ez az emigrációs kitérő is. Londonban ugyan nem sok pénze volt a családnak, de nem akarnak lemondani a társasági életről, ezért inkább ők jártak el vendégségbe. De már akkor is szokásuk volt a szombatokat magyarok körében tölteni. ⁶

⁵ <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00129/04187.html>

⁶ <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00033/merenyi.html>

Később az olaszországi emigrációjukban, könnyebben beilleszkedtek az olasz élet fesztelenségébe. 1861-ben Firenzébe költöztek, ahol végre elég helyet tudtak biztosítani a saját könyveiknek és műtárgyaiknak. Firenzében is szintén szombatoként tartottak összejöveteleket, amelyekre már teljes mértékben mondhatjuk, hogy a későbbi pesti szalon ősei voltak. Sajnos 1866-ban meghal Pulszky Teréz és még két gyermekük, Magyarországon egy fürdőkúra során, ahol hastífuszt kaptak. A tragédia mellett még az is nehezítette az életüket, hogy ekkor Pulszky Ferenc még nem léphet magyar földre, de a császár az iránta érzett jóindulatból végül kegyelmet adott, így újra hazatérhetett, majd végül itthon is marad. Ekkora már a politikai nézetei mérséklődnek, és Deák mellé áll a Kiegészést illetően. 1869 és 1894 között volt a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója. Ahogy Mikszáth is mondta egykor: „Az öreg Pulszky nélkül nincs semmi. Ha dolgozni kell, Pulszky Ferencet rántják elő, ha mulatni kell, akkor is Pulszky Ferenc válik be a legjobban, ahova okos ember kell, ott van az öreg Pulszky, ahova ravasz diplomata szükséges, azt is elvégzi az öreg, ahol tudomány kívántatik, az mind az öreg dolga, ha valaki ócska cserepet talál a szántóföldjén, azt is Pulszkyval nézeti meg előbb, és csak azután adja oda a gyerekeknek játszani. Akinek valami gondolata van, az mind őhöz siet konzultálni, s az is, akinek semmi gondolata nincs... Egy napig sem tudnánk megenni nélküle.”⁷

8. kép

Pulszky Ferenc „a dualizmus kultúrpapja”

Forrás: https://mnm.hu/sites/default/files/gallery/pulszky_jpg.jpg

⁷ Mikszáth Kálmán szavait Szilágyi János György idézi. In: Szilágyi, 42-43. old.

Miután a Nemzeti Múzeum igazgatói tisztségét töltötte be, lakása is a múzeumban helyezkedett el, ez az igazgatói lakás volt a szalon helyszíne. Általában 40-50 emberből állt a vendégség, akiket az állandó vendégek és az általuk hívott kísérők tettek ki. A Pulszky-szalon ellene volt a kaszt-rendszernek, itt mindenféle rangú ember megfordulhatott. A szalonból kifejezetten a hölgyek sem voltak kizárva, de mivel ez egy főleg értelmiségiekből álló kör volt, így nem is annyira alkották szerves részét a társaságnak. A vendégek este 7 és 11-12 óra között tartózkodtak a szalonban. Az érkezési idő után, gazdag vacsorára invitáltak a meghívottakat, amelyet szerényen csak teának hívtak. A helyszínen zeneszoba is volt. Az est háziasszonya, és így apjának egyenrangú társa, a lánya Polyxénia (1857-1921) volt. A Pulszky – szalonról úgy tartották, hogy „az apa a szalon szelleme, de lánya a lelke.”⁸

9. kép
Hampelné Pulszky Polyxénia

Forrás:

https://dka.oszk.hu/058900/058900/477_672_pix_Oldal_33_Kep_0002_nagykep.jpg

Polyxénia, az emigráció alatt született Londonban, művelt és intelligens lány volt. A női tanulás mellett tette le a voksát. A Mária Dorothea Egyesület tagja. Ez egy német mintára létrejött egyesület, amely a nyugdíjas és egyedülálló tanítónők megfelelő elhelyezését biztosította (például biztosította számukra a nyugdíjat). Az egyesület fő céljai közé tartozott, hogy a fiatal lányokat értelmiségi pályára terelje, kezdve a középiskolai és egyetemi tanulmányok népszerűsítésével. Az egyesület tevékenységének köszönhetően újabb lépés történt a női választójog elérésében. Polyxénia maga is sokat írt és fordított. Valamint nagyon szeretett utazni is, először édesapjával majd férjével is. Nászútjukon férjével bejárták az Attikát és a Peloponnészoszt, Konstantinápolyt és a trójai feltárást is felkeresték.⁹

A trójai ásatást Heinrich Schliemann vezette, aki német származású kereskedő és bankár volt. Utazásai során az Olaszországban látott feltárások és az ifjú kori homéroszi olvasmányai hatására úgy döntött, hogy megpróbálja megtalálni az ókor csodás városát Tróját. A brit-török nagykövet tanácsára keresi fel a *Hisarlik*-dombot, ahol végső soron meg is lelte azt. Az általa alkalmazott ásatási módszereket, sok szempontból lehet

⁸ <https://epa.oszk.hu/00000/00003/00033/merenyi.html>

⁹ PÁLÓCZI 2020, 215-227.

kritizálni, hiszen például a szerinte értéktelen régészeti korú anyagokról nem készített semmilyen forma feljegyzést, viszont technikájának voltak olyan aprólékos és részletekbe menő aspektusai, amelyet még ma is felhasználnak az ún. *tell* települések feltárásánál. A *tell* arabul dombot jelent és nem takar mást mint, egy település halmot, amelyben a különböző korok település rétegei egymásra halmozódtak, ezzel dombot alkotva. Schliemann 1873-ban talál rá, az általa „Priamosz-kincseként” értelmezett leletegyüttesre, amelynek fotói akkor bejárták a világot.¹⁰ Így hát nászútjuk során Hampel József és újdonsült felesége ilyen csodás dolgoknak lehetettek a szemtanúi.

10. kép

Az ún. Priamosz-kincs. A trójai ásatás nagyszerű kincslelete. A középső képen Sophia Schliemann látható, Heinrich Schliemann felesége, aki kincshez tartozó ékszereket viseli.

Forrás:

https://dmdlnu87i51n1.cloudfront.net/v1/uk/cjgv1uj7k0d7n0189bvovv5z0/0x0:1600x831/960x960/priams_treasure.jpg

Bár feljegyzések nem maradtak fent róla, vagy még csak váratnak a megtalálásukra, de valamilyen úton-módon a Pulszky családhoz kapcsolódóan kerülhetett a két őskori edényke Liszt Ferenc tulajdonába, és onnan pedig a múzeum állandó kiállítására. Ha egyszer előkerülnek ezek a dokumentumok, valószínűleg több adattal is szolgálhatunk majd a leletek kutatástörténetével kapcsolatban. Mindenesetre a két kis edény már javában túlélte a történelem viharjait, így emléket állítva a művészetnek, amely mindig is örök marad!

Ha az olvasó érdeklődését felkeltette a szalon élet, akkor azt tanácsolom, hogy látogasson el a múzeum időszakos kiállítására, amely most ezt a témát dolgozza fel.

¹⁰ RENFREW-BAHN 1999, 27.

Bibliográfia

Archeometriai Műhely 2007/3. Sánta G.; Uzonyi I.; Cserhádi Cs.; Daróczi L.; A halomsíros kultúra néhány dél-alföldi bronztárgyának analitikai vizsgálata. 19-30.

Arrabona 2013. 51. Prohászka P. Rómer Flóris és a budapesti VIII. Ősrégészeti és embertani kongresszus előkészületei. 87-110.

Bodó S. A múzeumok története Magyarországon a dualizmus korában. 12-13. Budapest. 2016.

Pálóczi Á. „A legtevékenyebb mozgatóerő” – Pulszky Polyxénia (1857-1921). Egy különleges női életpálya a dualizmus korában. 215-227. 2020.

Papp V. Liszt Ferenc élő magyar tanítványai 97-104. Dante Kiadás. 1936.

Renfrew C.; Bahn P.; Régészet. Elmélet, módszer, gyakorlat. 27. Osiris Kiadó. 1999.

Internetes hivatkozások

<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00129/04187.html> utolsó letöltés: 2021. 06. 03. 17:41

<https://epa.oszk.hu/00000/00003/00033/merenyi.html> utolsó letöltés: 2021. 06. 03. 17:42